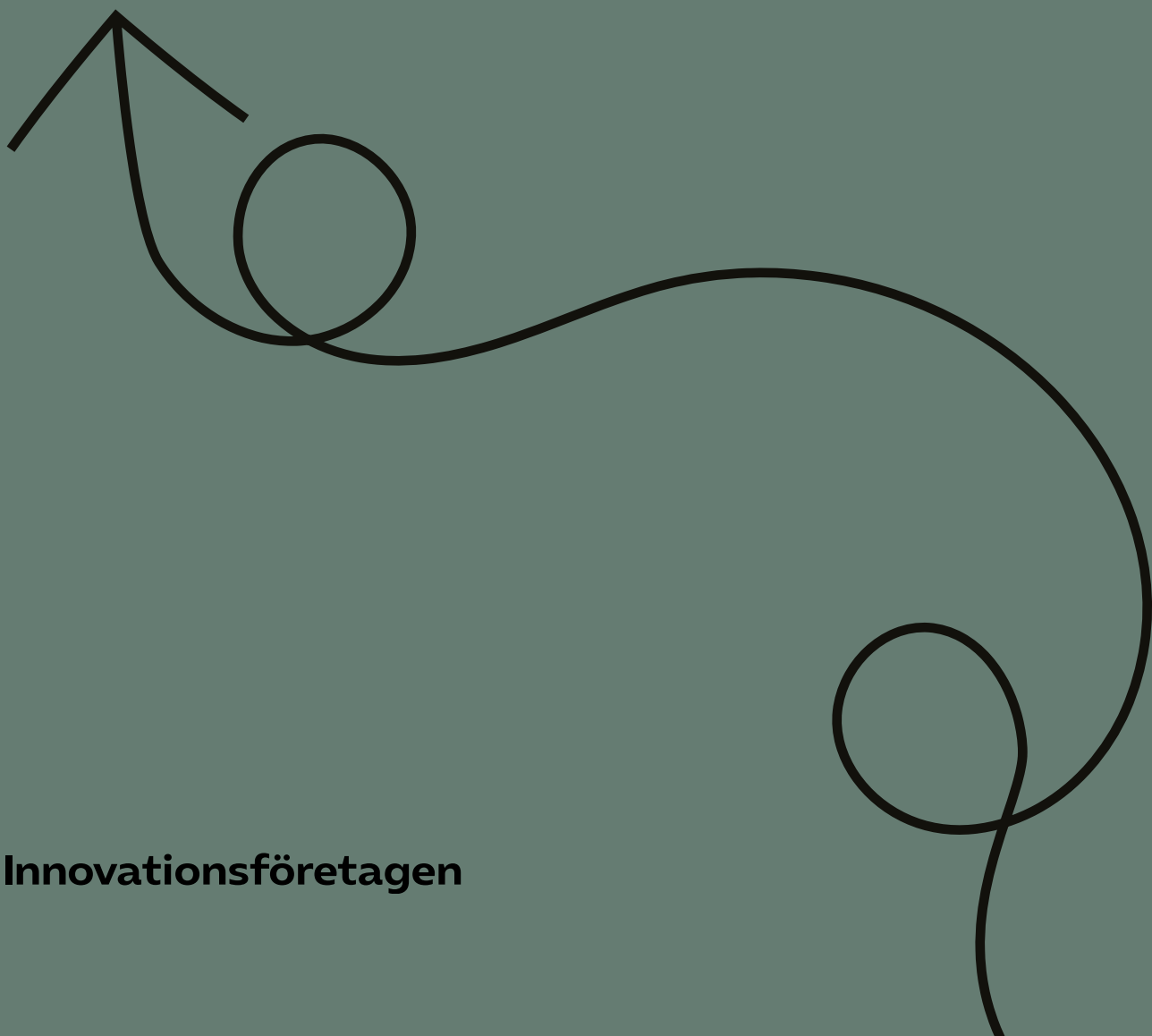

Användningen av konsultmäklare –

Ett växande svart hål utan insyn

Bristande konkurrens och insyn

Nya siffror från Innovationsföretagen visar att fenomenet mellanhänder eller så kallade konsultmäklare i offentliga upphandlingar fortsätter öka. Upplägget innebär att regioner, myndigheter och kommuner avsäger sig inflytande över utseendet av leverantörer vid upphandling av samhällsviktiga arkitekt- och ingenjörstjänster. Konsultmäklarupplägget innebär att miljardbelopp av offentliga medel spenderas årligen, helt utan insyn.

Fenomenet fortsätter öka och trots att Konkurrensverket och Upphandlingsmyndigheten tydligt påpekat riskerna med dessa upphandlingar och redogjort för vad som är lagligt och lämpligt så syns ännu ingen förändring i hur upphandlingar genomförs.

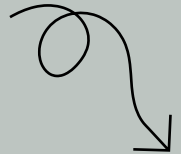
Siffrorna för 2021 visar att utgifterna till konsultmäklarna uppgick till närmare 7,3 miljarder kronor under året. Användningen av konsulttjänster till det offentliga som tilldelas via konsultmäklare har därmed mer än fördubblats sedan år 2016, från redan höga nivåer.

Region Stockholm är den offentliga beställare som fortsätter dominera stort vad gäller användandet av konsultmäklare, Region Stockholm har kostnader på över tre miljarder kronor som gått via konsultmäklare enbart under år 2021. Att jämföra med Västra Götalandsregionen som är den region som köper näst mest via konsultmäklare, med kostnader på drygt 400 miljoner kronor under samma period.

Ur konkurrenshänsyn är det särskilt oroande att de två största konsultmäklarföretagen under år 2021 stod för över 80 procent av hela den offentliga marknaden för mellanhänder. Det faktum att det ena av de här företagen under året hade en omsättning på över 4 miljarder kronor från enbart fyra offentliga kunder har också en negativ inverkan på konkurrenssituationen.

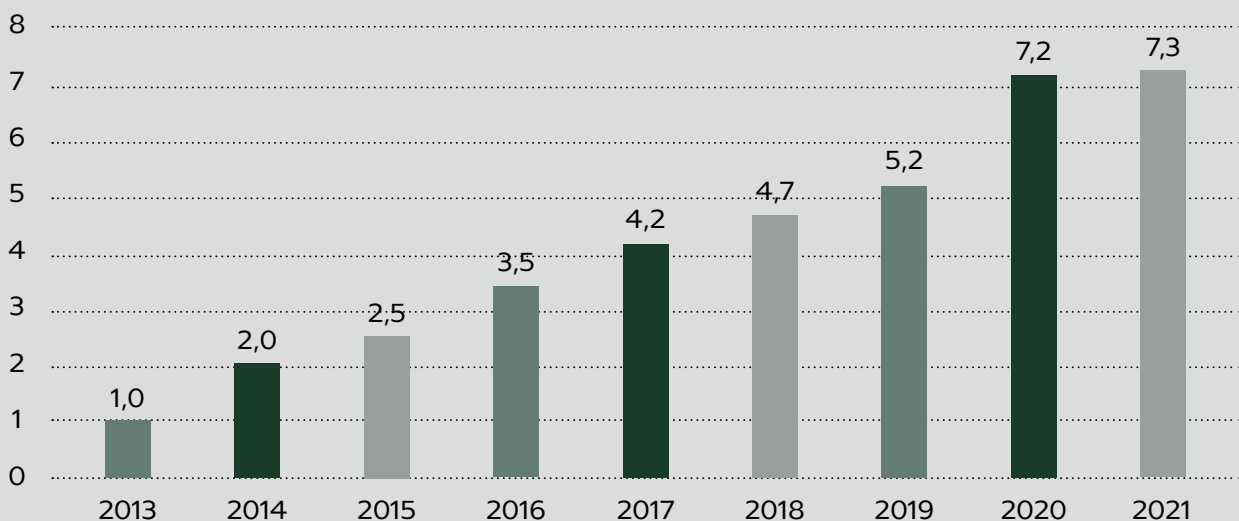
Kunskapen om problemen med mellanhandsupplägget är fortfarande för låg. Det är synnerligen viktigt att upphandlande myndigheter följer de riktlinjer som lyfts fram i Konkurrensverkets och Upphandlingsmyndighetens rapport "Mellanhänder i offentlig upphandling" (2017:1). Där slås fast att om den upphandlande enheten vill ha något som helst inflytande när leverantörerna utses, behöver behovet tillgodoses på något annat sätt än med denna mellanhandslösning. Detsamma gäller tjänster där det är viktigt med en direkt avtalsrelation med den leverantör som ska utföra den efterfrågade arkitekt- eller konsulttjänsten.

Offentlig sektors utgifter för konsultmäklare fortsätter öka

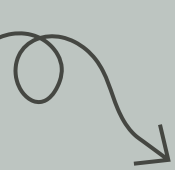
Inköp från konsultmäklare har fördubblats sedan 2016, från då redan höga nivåer.

Miljarder SEK

Källa: Doublecheck

Från och med 2021 redovisar Försvarsmakten inte längre sina utgifter vilket gör att siffrorna för 2021 inte inkluderar dessa. Trenden är trots detta tydligt ökande.

Trots tydligheten i rapporten fortsätter vi se samma problem växa sig större år efter år. Det är uppenbart att det är av stor vikt vilken leverantör som utför jobbet vad gäller tekniska utredningar, lösningar för broar och tunnelbaneutbyggnader, arkitekttjänster för gaturum och offentliga verksamheter eller lösningarna på klimat- och hållbarhetsutmaningar. Den typen av tjänster ställer höga krav både på leverantörens kompetens, processer och problemlösningsförmåga liksom på samarbetet mellan leverantör och beställare. Det kan aldrig ha varit lagstiftarens mening att en leverantör som är bra på att administrera CV:n och faktureringsystem ska ta ansvaret för att leverera tunnelkonstruktioner, vilket blir fallet med det här upplägget.

Att vara en mäklare som bidrar till att stimulera nya affärsrelationer och avtal mellan leverantörer och köpare är något positivt. Men istället används tjänsterna för att möjliggöra kringgående av lagarna om offentlig upphandling. Konsultmäklarna tecknar då själva avtal med offentliga kunder om leverans av tjänster de inte kan någonting om. För att sedan handla upp de aktuella tjänster som den offentliga kunden behöver från underleverantörer, som kan väljas helt utan möjlighet till insyn och utan iakttagande av vare sig upphandlingslagar eller offentlighetsprincipen. Eftersom all dokumentation ofta ligger hos konsultmäklaren, som är en privat aktör, finns ingen möjlighet att få ut någon dokumentation som visar på vilka grunder en viss leverantör tilldelats ett kontrakt. Varje offentlig aktör som använder mellanhandslösningen behöver därför begära in all sådan dokumentation och diarieföra så att handlingarna blir tillgängliga för granskning.

Det vore ett relativt enkelt sätt att motverka den skadliga misstro som fortsätter att växa i leverantörsleden. Insyn och transparens i offentliga affärer är också viktiga verktyg för att motverka korruption. Utan insyn och transparens ökar risken att enskilda företag gynnas eller missgynnas på tvivelaktiga grunder.

De långsiktigt negativa effekterna på marknaden är avsevärda då avståndet mellan köpare och säljare ökar samtidigt som förtroendet sjunker för den offentliga marknaden. Dialogen mellan upphandlare och den faktiska leverantören försvåras väsentligt eller försvinner helt. Eftersom mellanhanden inte har någon egen kompetens i den tjänst som upphandlingen syftar till att generera, utdras värdet av den verkliga leverantörens kompetensinvesteringar, strukturkapital, innovationsförmåga och arbetsmetodik. Istället för fokus på kvalitet och långsiktigt värdeskapande i sund konkurrens, skapas konstlade och kortsiktiga upphandlingar som hämmar företagets och Sveriges konkurrenskraft. Regeringens krav på ökad kvalitet, innovationsförmåga och social hänsyn åsidosätts därmed helt.

Innovationsföretagen följer utvecklingen av kostnader inom det offentliga som går till företag med konsultmäklare som huvudnäring. Därutöver finns företag som delvis arbetar med konsultmäklari där omfattningen av just intäkterna som härrör från konsultmäklertjänsterna inte gått att urskilja. De reella utgifterna i mellanhandskontrakt är därmed med all sannolikhet betydligt högre än vad våra siffror visar.

Innovationsföretagen föreslår följande åtgärder:

→ **Säkerställ regelefterlevnad**

Upphandlande enheter behöver genomföra en genomlysning och tillämpa strukturer och arbets-sätt som säkerställer att användningen av mellan-händer i förekommande fall är lämplig för ändamålet och inte strider mot lagarna om offentlig upphandling. Detta gäller särskilt säkerställande av att den upphandlande enheten inte i någon situation påverkar valet av underleverantör.

→ **Anpassa kontraktens storlek**

Stora upphandlingar som utformas för att passa enstaka mellanhänder hämmar konkurrens och utarmar leverantörsmarknaden. Innovationsföretagen föreslår att upphandlingar öppnas upp för flera företag att kunna delta i och delas upp på flera separata kontrakt, i syfte att stimulera konkurrensen.

→ **Återta ägandeskapet över upphandlingarna**

Transparensen behöver omedelbart säkerställas i samtliga kontrakt, exempelvis genom att se till att alla omständigheter till grund för beslut om tilldelning av kontrakt från konsultmäklaren dokumenteras samt överlämnas och därmed tillgängliggörs i enlighet med offentlighetsprincipen.

Öka beställarengagemanget från det offentliga sidan vad gäller dessa samhällsviktiga tjänster, istället för att retirera och överlåta det åt en mellanhand som saknar egen kunskap om de arkitekt- och ingenjörstjänster det offentliga är i behov av.

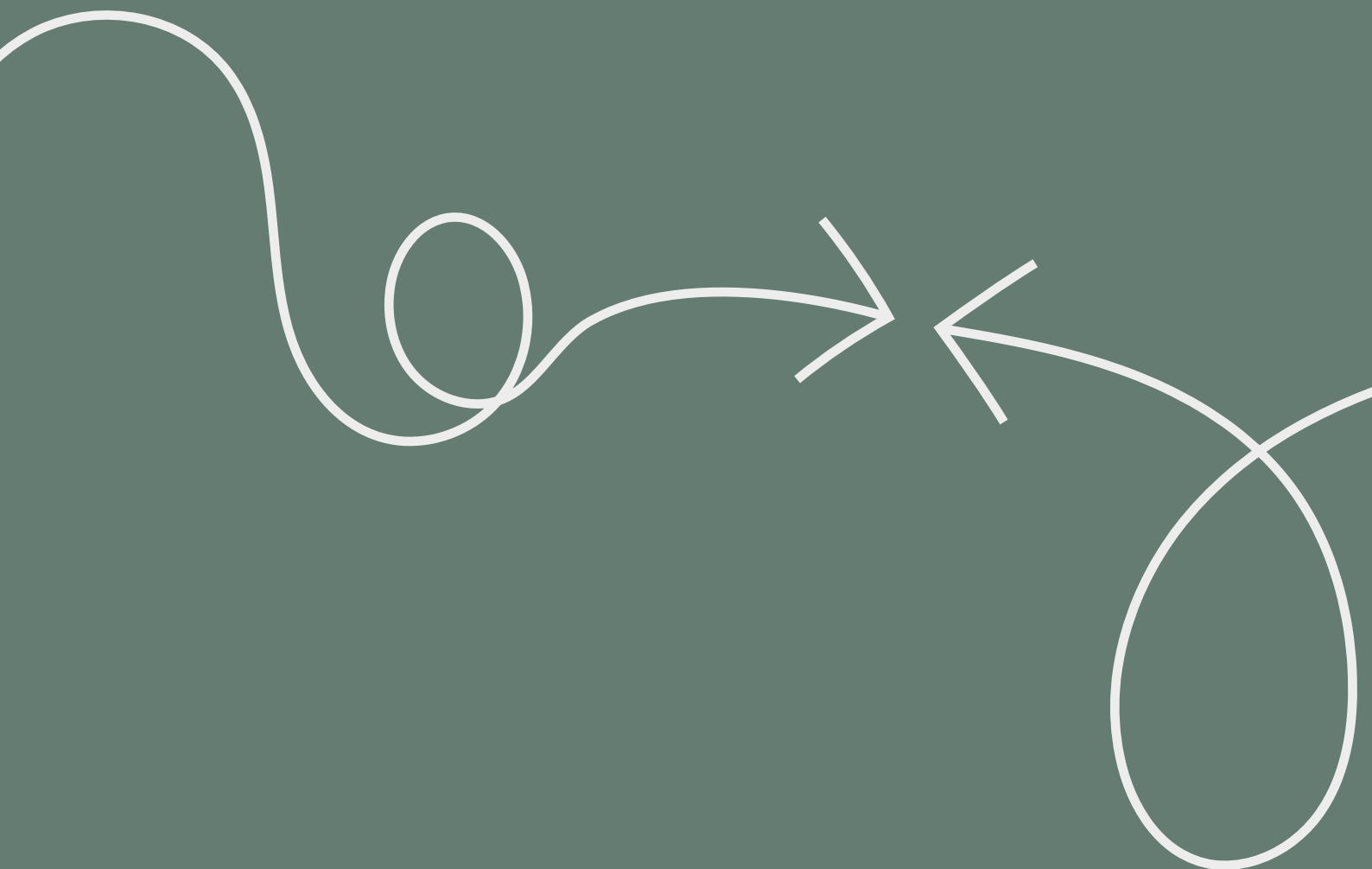
→ **Upphandlingsmyndigheten, Konkurrensverket och SKR bör bidra**

Upphandlingsmyndigheten, Konkurrensverket och SKR bör lyfta och aktivt driva frågan om korrekt tillämpning av konsultmäklarkontrakt samt belysa riskerna och vilka konsekvenser en felaktig tillämpning kan leda till. Vi ser fram emot resultatet från det pågående forskningsprojektet som Konkurrensverket finansierar, som förväntas presenteras nu under hösten och kan bidra i det fortsatta arbetet.

Här kan du läsa Innovationsföretagens tidigare publikationer om Konsultmäklare:
www.innovationsforetagen.se/upphandling/konsultmaklare/

Innovationsföretagen kommer att fortlöpande följa utvecklingen och verka för att en sund konkurrens upprätthålls och att regelverk följs.

Vi skapar möjligheterna

| 4 | Innovationsföretagen

www.innovationsforetagen.se